

АНОТАЦІЯ

Дмитренко А. П. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Глухів, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування й практичне розв'язання наукового завдання щодо формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу.

На основі студіювання законодавчих, нормативних документів, психолого-педагогічної літератури встановлено, що різні аспекти проблеми формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені. Однак проведений аналіз дозволяє стверджувати, що означена проблема в аспекті технологічного підходу не була предметом спеціального педагогічного дослідження.

Вивчення стану формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в освітній практиці дало підстави стверджувати, що узвичаєна професійна підготовка в педагогічних закладах вищої освіти не дає бажаних результатів, а отже, потребує переосмислення наявного досвіду та розроблення методики з метою поліпшення її якості.

У роботі уточнено зміст поняття *«професійна компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»*, її потрактовано як здатність особи успішно провадити професійну діяльність у закладі дошкільної освіти, що виникає на основі динамічної комбінації знань із дошкільної психології та

педагогіки, умінь, способів мислення, поглядів, професійних якостей та ціннісного ставлення до роботи з дітьми дошкільного віку.

У структурному плані професійну компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти схарактеризовано як багатокomпонентну структуру, побудовану на основі взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів (мотиваційно-когнітивного, поведінково-діяльнісного, комунікативно-рефлексивного), що перебувають у постійній взаємодії.

Мотиваційно-когнітивний компонент передбачає наявність позитивних мотивів і потреб формування професійної компетентності та психолого-педагогічних і методичних знань у галузі дошкільної освіти.

Поведінково-діяльнісний компонент становить комплекс умінь і навичок, що забезпечує успішну реалізацію професійних функцій вихователів закладів дошкільної освіти.

Комунікативно-рефлексивний компонент передбачає володіння прийомами професійного й міжособистісного спілкування та здатність майбутніх фахівців до самовдосконалення, саморозвитку на основі критичного усвідомлення власних якостей, характеристик, успіхів і невдач та їх причин.

З урахуванням структури професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначено одноіменні компонентам критерії (мотиваційно-когнітивний, поведінково-діяльнісний, комунікативно-рефлексивний), відповідні показники та схарактеризовано рівні її сформованості (високий, середній, низький).

Із метою поліпшення якості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у ЗВО засобами експертного оцінювання виявлено педагогічні умови, що сприятимуть формуванню в них професійної компетентності, а саме: проєктування змісту фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на основі ідей технологічного підходу; створення креативного, особистісно орієнтованого освітнього середовища підготовки майбутніх вихователів на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії

викладача й студентів; використання інноваційних технологій навчання в професійній підготовці вихователя закладу дошкільної освіти.

Функціональний аналіз компонентів освітнього процесу вможливив розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу, яка є ідеальною структурною побудовою, що унаочнює процес поетапного формування професійної компетентності майбутніх фахівців у ЗВО і складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: цільового, методологічного, змістово-процесуального, оцінно-результативного.

Цільовий блок відображає мету (формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти) та завдання (розвиток мотивації до педагогічної діяльності в закладі дошкільної освіти, накопичення психолого-педагогічних знань; формування вмінь і навичок застосування освітніх технологій у професійній діяльності; набуття досвіду міжособистісної комунікації та рефлексії).

Методологічний блок містить методологічні підходи (технологічний, компетентнісний, системний, особистісно орієнтований, діяльнісний), принципи: загальнодидактичні та специфічні (єдність традиційного та інноваційного навчання; професійної спрямованості, саморозвитку, проблемності, гуманізації).

Змістово-процесуальний блок містить компоненти (мотиваційно-когнітивний, поведінково-діяльнісний, комунікативно-рефлексивний) професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, зміст підготовки, педагогічні технології (особистісно орієнтованого навчання, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, проєктні, ігрові, розвитку критичного мислення, проблемного навчання); методи (словесно-репродуктивні, ілюстративно-демонстративні, проблемно-пошукові, пізнавально-дослідницькі, комунікативно-інформаційні); форми (загальні (аудиторна та позааудиторна, фронтальна, групова, індивідуальна), конкретні

(лекції, практичні роботи, екзамени, педагогічна практика, самостійна робота та ін.) навчання та засоби.

Оцінно-результативний блок охоплює критерії (мотиваційно-когнітивний, поведінково-діяльнісний, комунікативно-рефлексивний) із відповідними показниками, рівні сформованості професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та очікуваний результат.

Розроблено методикку формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу. В її основу покладено комплексну реалізацію педагогічних технологій з їх методами і формами навчальної діяльності, необхідними для формування мотиваційно-когнітивного, поведінково-діялісного та комунікативно-рефлексивного компонентів досліджуваної компетентності.

Результативність педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу перевірено в процесі педагогічного експерименту.

Порівняльний аналіз експериментальних даних засвідчив динаміку кількісно-якісних змін у рівнях сформованості професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти експериментальних груп у результаті цілеспрямованого впливу. Так, кількість студентів із високим рівнем сформованості мотиваційно-когнітивного, поведінково-діялісного та комунікативно-рефлексивного компонентів досліджуваної компетентності збільшилась. Натомість частка респондентів, які демонстрували низький рівень їх сформованості, зменшилася. Зміни в контрольних групах виявилися незначними.

Відмінності в характеристиках розподілів досліджуваних груп за всіма компонентами сформованості професійної компетентності наприкінці формувального експерименту підтверджено статистично, що доводить результативність визначених педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах

технологічного підходу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше: виявлено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено дієвість педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу (проектування змісту фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на основі ідей технологічного підходу; створення креативного, особистісно орієнтованого освітнього середовища підготовки майбутніх вихователів на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача й студентів; використання інноваційних технологій навчання в професійній підготовці вихователя закладу дошкільної освіти); розроблено структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу, що охоплює чотири блоки: цільовий, методологічний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний; удосконалено структуру професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, критерії, показники та рівні її сформованості; зміст та методику формування професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах технологічного підходу у ЗВО. Подальшого розвитку набули теоретичні й методичні аспекти професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу.

Практична значущість отриманих результатів полягає в оновленні змісту фахових дисциплін; розробленні та впровадженні в освітній процес професійної підготовки майбутніх вихователів дисципліни за вибором «Педагогічні технології в підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»; навчально-методичного супроводу для викладачів дисциплін, контекстний зміст яких сприяє формуванню компонентів професійної компетентності майбутніх вихователів; комплексу завдань для проходження педагогічної практики, спрямованих на формування в майбутніх вихователів професійної

компетентності на засадах технологічного підходу. Матеріали дослідження можна використовувати для вдосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Ключові слова: професійна компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, компоненти професійної компетентності майбутніх вихователів, технологічний підхід, освітні технології, педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів, структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх вихователів.

ABSTRACT

Dmytrenko A. P. Forming intending preschool teachers' professional competence on the principles of the technological approach. – Qualification scientific work with the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Philosophy in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences.– Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, 2021.

The dissertation concerns the theoretical grounding and practical solving the issue of forming intending preschool teachers' professional competence on the principles of the technological approach.

Based on the study of legislative and regulatory documents, psychological and pedagogical literature, it was found that various aspects of the issue of forming intending preschool teachers' professional competence on the principles of the technological approach was considered in the scientific works of Ukrainian and foreign scientists. However, the analysis allows claiming that the issue in the aspect of the technological approach was not the subject of special pedagogical study.

The study of the state of forming the professional competence of intending preschool teachers in the educational practice made it possible to claim that generally accepted professional training in the pedagogical institutions of higher education does not lead to the desired results, and therefore requires rethinking the existing experience and developing the methodics in order to improve its quality.

The dissertation clarifies the content of the “*professional competence of intending preschool teachers*” concept, it was interpreted by the author as the ability of a person to carry out professional activity in the preschool educational institution successfully, which develops on the basis of the dynamic combination of knowledge from preschool psychology and pedagogy, skills, ways of thinking, views, professional qualities and value attitude to work with preschool children.

At the structural level the professional competence of intending teachers of preschool educational institutions was characterized as a multicomponent structure

built on the basis of the interrelated and interdependent components (*motivational and cognitive, behavioral and activity, communicative and reflexive*), which are in constant interaction.

The motivational and cognitive component includes the possession of positive motives and needs for forming the professional competence and psychological, pedagogical and methodological knowledge in the field of preschool education.

The behavioral and activity component is a set of skills and abilities that ensure the successful implementation of the professional functions of preschool teachers.

The communicative and reflexive component requires the possession of the professional and interpersonal communication techniques and the ability of intending specialists of self-improving, self-development based on the critical awareness of their own qualities, characteristics, successes and failures with their causes.

Taking into account the structure of the professional competence of intending preschool teachers, the determined for the components criteria (motivational-cognitive, behavioral-activity, communicative-reflexive), indicators and the levels of its formation (high, medium, low) were defined.

In order to improve the quality of training the intending teachers of preschool educational institutions by means of expert assessment, the pedagogical conditions that will contribute to forming the professional competence were identified, namely: designing the content of professional training intending teachers of preschool educational institutions based on the ideas of the technological approach; developing the creative, personality-oriented educational environment for training intending preschool teachers based on the principles of subject-subject interaction between teacher and students; applying innovative training technologies in the professional education of the preschool teacher.

The functional analysis of the educational process components made it possible to develop the structural and functional model of forming preschool teachers' professional competence on the principles of the technological approach. The functional model is an ideal structure that illustrates the process of step-by-step forming professional competence of intending specialists in higher educational

institutions and consists of four interrelated blocks: *target, methodological, content and procedural, evaluation and effective*.

The target block reflects the goal (forming the professional competence of intending preschool teachers) and tasks (developing the motivation for pedagogical activity in preschool educational institutions, accumulating psychological and pedagogical knowledge; forming skills and abilities of applying educational technologies in the professional activity; acquisition of experience in interpersonal communication and reflection).

The methodological block covers the methodological approaches (technological, competence-based, system-based, personality-oriented, activity-based) and the principles: general didactic and specific (unity of traditional and innovative training; professional orientation, self-development, problem-based, humanization).

The content and procedural block contains the components (motivational and cognitive, behavioral and activity, communicative and reflexive) of the professional competence of intending preschool teachers, the content of training, pedagogical technologies (personality-oriented training, information and communication, interactive, project, game, development of critical thinking, problem-based learning); methods (verbal-reproductive, illustrative-demonstrative, problem-search, cognitive-research, communication-information); the forms (general (classroom and extracurricular, frontal, group, individual), specific (lectures, practical work, exams, pedagogical practice, independent work, etc.)) of training and the tools.

The evaluation and performance block includes the criteria (motivational and cognitive, behavioral and activity, communicative and reflexive) with the appropriate indicators, the level of formation of intending preschool teachers' professional competence and the expected result.

The methodics of forming the professional competence of intending teachers of preschool educational institutions based on the principles of the technological approach was developed. It is based on the comprehensive implementation of the pedagogical technologies with their methods and forms of educational activity, which

are necessary for forming the motivational and cognitive, behavioral and activity, communicative and reflexive components of the studied competence.

The effectiveness of the pedagogical conditions for forming the professional competence of intending teachers of preschool educational institutions based on the technological approach forming was tested in the course of the pedagogical experiment.

Comparative analysis of the experimental data showed the dynamics of the quantitative and qualitative changes in the levels of formation of the professional competence of intending teachers of preschool educational institutions of experimental groups as a result of the targeted influence. Thus, the number of students with the high level formation of motivational and cognitive, behavioral and activity, communicative and reflexive components of the studied competence increased.

But the share of respondents with the low level of the formation decreased. The changes in the control groups were insignificant.

Differences in the characteristics of the distributions of the studied groups for all components of forming the professional competence at the end of the formative experiment were confirmed statistically, which proves the effectiveness of the certain pedagogical conditions for forming the professional competence of intending teachers of preschool educational institutions, based on the technological approach.

The scientific novelty of the obtained results consists in the fact that for the first time: the effectiveness of the pedagogical conditions for forming the professional competence of intending teachers of preschool educational institutions, based on the principles of the technological approach (designing the content of professional training of intending preschool teachers of preschool educational institutions, based on the ideas of the technological approach was defined, theoretically grounded and experimentally proved; the creative, personality-oriented educational environment for training intending preschool teachers based on the principles of subject-subject interaction between the teacher and students was developed; the innovative training technologies in the professional training of preschool education teacher) was applied;

the structural and functional model for forming the professional competence of intending preschool teachers, based on the principles of the technological approach, covering four blocks: target, methodological, content and procedural, evaluation and effective was developed; the structure of the professional competence of intending preschool teachers, criteria, indicators and levels of its formation were improved; the content and methods of forming the professional competence of intending specialists based on the technological approach in the higher educational institutions were improved. The theoretical and methodological aspects of the professional training of intending preschool teachers, based on the technological approach were further developed.

The practical significance of the obtained results consists in updating the content of the professional disciplines; development and implementation of the elective academic discipline “Pedagogical Technologies in Training Intending Preschool Teachers” in the educational process of professional training of intending preschool teachers; educational and methodological support for teachers of the disciplines, the contextual content of which contributes to the formation of the components of the professional competence of intending preschool teachers; a set of tasks for the pedagogical practice, aimed at forming the professional competence of intending preschool teachers, based on the principles of the technological approach.

The research materials can be used for improving the professional training of intending preschool teachers in the educational process of higher educational institutions.

Key words: professional competence of intending teachers of preschool educational institutions, components of the professional competence of intending preschool teachers, technological approach, educational technologies, pedagogical conditions for training intending preschool teachers, structural and functional model of forming the professional competence of intending preschool teachers.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у фахових наукових виданнях України з педагогічних наук:

1. Дмитренко А. П. До питання про термінологічні дефініції з проблеми формування професійної компетентності майбутніх вихователів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* Старобільськ, 2019. № 3 (326). С. 203–213.
2. Дмитренко А. П., Корякіна І. В. Методологічні засади формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки.* Глухів, 2020. № 1 (42). С. 199–206.
3. Дмитренко А. П. Категоріальна сутність дефініцій «компетентність», «професійність», «професійна компетентність» у фаховій підготовці майбутнього вихователя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* Чернігів, 2020. № 8 (164). С. 147–154.
4. Дмитренко А. П. Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх вихователів у фаховій підготовці. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки.* Глухів, 2020. Вип. 2 (43). С. 67–75.

Статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях інших держав:

5. Дмитренко А. П. Обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Traektoria Nauki = Path of Science*, 2020. Vol. 6. № 12. С. 3012–3025.

**Опубліковані праці, які засвідчують апробацію результатів
дисертації:**

6. Дмитренко А. П. Творчість як чинник формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: зб. матеріалів І всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 10 квітня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 139–141.

7. Дмитренко А. П. Зміст професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу. *Шляхи удосконалення професійної компетентності фахівців в умовах сьогодення*: матеріали І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 28–29 травня 2020 р.). Київ, 2020. С. 34–37.

8. Дмитренко А. П. Технологічний підхід як засіб формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *II Шкловські читання. Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання*: матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Глухів, 28–29 жовтня 2020 р.). Глухів, 2020. С. 60.

9. Дмитренко А. П. Дослідження проблеми технологічного підходу в освіті. *Глухівські наукові читання – 2020. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: матеріали X міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Глухів, 9–11 грудня 2020 р.). Глухів, 2020. С. 121–123.

10. Дмитренко А. П. Етнопедагогічна компетентність як складова професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Глухівські наукові читання. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: зб. матеріалів VII міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів (м. Глухів, 4–6 грудня 2017 р.). Глухів, 2017. С. 13–16.

11. Dmytrenko A. P. Training future preschool teachers for forming over-fives life competence. *The 21 st Century Challenges in Education and Science*: матеріали VI науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів,

студентів іноземними мовами (м. Глухів, 18–19 квітня 2018 р.). Глухів, 2018. С. 118–119.

12. Дмитренко А. П. Формування лідерських якостей майбутніх вихователів у професійній підготовці. *Лідерство – фундаментальний інструмент комунікації: європейський діалог*: зб. матеріалів VIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Глухів, 14–16 вересня 2018 р.). Глухів, 2018. С. 11–14.

13. Дмитренко А. П. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів освіти у сучасному освітньому просторі. *Сучасний рух науки: тези доповіді V міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Дніпро, 7–8 лютого 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 189–192.

14. Дмитренко А. П. Шляхи формування професійної компетентності майбутніх вихователів в умовах ЗВО. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук*: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22–23 березня 2019 р.). Львів, 2019. С. 34–37.

15. Дмитренко А. П. Актуальність формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах технологічного підходу. *Освіта XXI століття: звітна науково-практична конференція* (м. Глухів, 6–7 лютого 2020 р.). Глухів, 2020. С. 16–18.

Навчально-методичні посібники

16. Дмитренко А. П. Педагогічна практика: навч.-метод. посіб. для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 012 Дошкільна освіта / І. В. Корякіна та ін. Суми: ВВП «Мрія», 2019. 196 с.

17. Дмитренко А. П. Інноваційні технології дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. Суми: Університетська книга, 2020. 82 с.

18. Навчально-розвивальні творчі модулі до навчальної дисципліни «Інновацій технології в освіті»: метод. рекомендації з технологій мотиваційного пробудження інтересу дошкільників до навчання на початку та під час занять / уклад. А. П. Дмитренко. Суми: Університетська книга, 2020. 32 с.

Список публікацій, які додатково відображають результати дослідження:

19. Дмитренко А. П. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до проведення занять з фізичної культури. *Зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Вип. LXXVI. Т. 2. С. 64–68.
20. Дмитренко А. П., Гордій Н. М., Корякіна І. В. Гра як засіб розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки*. Херсон, 2018. Вип. LXXXII. Т. 3. С. 91–98.
21. Дмитренко А. П. Здійснення інтегративного підходу до формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка та психологія: виклики сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 5–6 травня 2017 р.). Київ, 2017. С. 16–19.
22. Дмитренко А. П. Педагогічні умови використання нестандартного фізкультурного обладнання на заняттях з фізичного виховання дітей дошкільного віку. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 19–20 травня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 81–83.
23. Дмитренко А. П. Професійна підготовка майбутніх вихователів до проведення занять з фізичної культури. *Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: зб. матеріалів II всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Черкаси, 27–28 вересня 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 28–32.